

De skolhistoriska föreningarnas verksamhet i Finland

Av GÖSTA CAVONIUS

I Finland existerer der to skolehistoriske foreninger. Formanden for Svenska skolhistoriska föreningen i Finland, prof. *Gösta Cavonius*, giver en orientering om begge foreningers virksomhed

Starten

Liksom skolväsendet i Finland i stor utsträckning är uppdelat på språklig grund med särskilda skolor för den finskspråkiga befolkningen och särskilda för den svenska har också den skolhistoriska verksamheten spjälkts upp i två grenar, en finsk och en svensk. Sålunda arbetar för närvarande två skolhistoriska föreningar, av vilka den finska Suomen kouluhistoriallinen seura (Skolhistoriska samfundet i Finland) är äldre än den svenska, som kallar sig Svenska skolhistoriska föreningen i Finland.

Ursprunget till den finska föreningen kan återföras till strävandena att få till stånd ett skolmuseum. Redan år 1905 ville den dåtida överstyrelsen för skolväsendet i Finland upplåta ett rum för det planerade skolmuseet och anhöll hos Kejserliga Senaten, landets dåvarande regering, om ett årligt anslag för museets underhåll. Därvid stödde sig skolöverstyrelsen på ett utlåtande i ärendet, som hade avgivits av Pedagogiska föreningen i Finland. Senaten avböjde emellertid anhållan och likaså förkastades en ny framställning åtta år senare.

År 1916 tog Suomen Opettajayhdistys (Finlands lärarförening) upp frågan på nytt och denna gång ledde initiativet till att Finlands skolmuseiförening bildades följande år. Överstyrelsen för skolväsendet upplät ett rum för museet och senaten beviljade ett litet anslag. På så sätt väcktes intresset för insamling av skolhistoriska föremål. Ivern var till en början stor. Utrymmet blev emellertid för litet för samlingarna och andra lämpliga utrymmen stod inte att uppbringa med de ekonomiska resurser som skolmuseiföreningen förfogade över. Den beslöt därför att upphöra med sin verksamhet och att överlåta sina samlingar till Skolhistoriska samfundet, som vid denna tidpunkt höll på att grundas.

Det nämnda samfundets konstituerande möte hölls den 22.2.1935. Verksamheten kom snabbt i gång under ledning av samfundets första

ordförande, skolrådet Einar Fieandt, som var den nya föreningens egentliga grundare. Han var också den drivande kraften, då verksamheten planerades. Samfundet fick emellertid endast ett år njuta frukterna av hans arbete. Han dog nämligen i sin bästa mannaålder. Några år senare utbröt det långvariga andra världskriget och förlamade all fredlig verksamhet av denna art.

Ungefär samtidigt som den finska skolhistoriska föreningen planerades var intresset för skolhistorien stort också inom svenskspråkiga lärarkretsar i Finland. Överläraren i historia vid Svenska normallyceum i Helsingfors, fil. dr. A. K. Ottelin behandlade ämnet år 1932 i en uppmärksamman artikel i Tidskrift för folkskolan. Följande år upptog centralstyrelsen för Finlands allmänna folkskolläraryörening frågan om tillvaratagandet av våra skolminnen på sitt arbetsprogram. Ärendet behandlades under året i de olika kretsöreningarna och år 1934 utarbetade folkskolföreståndaren Konst. Sjöström på folkskolläraryöreningens vägnar »Anvisningar för insamlande av skolhistoriskt material samt för utarbetande av lokala skolhistoriker«. Några påtagliga resultat gav initiativet emellertid inte i detta skede.

Fröet grodde först vida senare. Därtill medverkade olika omständigheter. Under krigsåren kom undertecknad i personlig kontakt med eldsjälens i Föreningen för svensk undervisningshistoria i Sverige, fil. dr. B. Rud. Hall och hans medhjälpare och efterträdare som redaktör för skriftserien fil. dr. Albert Wiberg. Detta bidrog till att jag tillsammans med professorn i pedagogik vid Helsingfors universitet Karl Bruhn på våren 1949 i ett uppdrag till de svenskspråkiga lärarna i Finland föreslog att också en svenskspråkig skolhistorisk förening skulle bildas. Så skedde vid ett möte i Annegatans folkskola i Helsingfors den 8. maj 1949. Den nya föreningen antog namnet Svenska skolhistoriska föreningen i Finland.

Föreningarnas publikationsverksamhet

Föreningarnas uppgift anges i deras stadgar på ungefär likartat sätt. Ändamålet är att uppehålla intresset för skolhistoria och att i detta syfte samla skolhistoriskt material för ett arkiv och ett bibliotek samt ett skolmuseum. Vidare bör de bedriva förlagsverksamhet och utge publikationer.

Av de förenämnda uppgifterna har publikationsverksamheten blivit

bäst tillgodosedd. Skolhistoriska samfundet har strävat till att varje år utge en årsbok med skolhistoriskt stoff. Årsbokens namn är Koulu ja menneisyys (Skolan och det förgångna). Kriget avbröt utgivningen och även senare har flera tomma år förekommit, varför antalet hittills utgivna volymer uppgår till aderton. De omfattar sammanlagt ett åttio-tal undersökningar och innehåller ca 2200 sidor text. Undersökningarna berör olika skolformer och olika tidsperioder.

Svenska skolhistoriska föreningen har från början varit medveten om sina begränsade personella och ekonomiska resurser. Den har därför inriktat sig på att utge en skrift vartannat år och har hittills strikt genomfört detta program. Dess skriftserie heter Skolhistoriskt arkiv. Nio volymer av serien har hittills utgivits. Den tionde, som blir föreningens tjuugoårsskrift planeras för närvarande. Skriftserien omfattar 36 undersökningar och därutöver avtryck av urkunder och dokument. Ett par volymer upptas av en enda undersökning. Sidantalet utgör sammanlagt 1140.

Som helhet är dessa resultat ingenting att yvas över och i jämförelse med den skriftserie som har åstadkommit av Föreningen för svensk undervisningshistoria i Sverige är de mycket anspråkslösa. Den främsta orsaken härtill är de bistra ekonomiska förhållanden, under vilka föreningarna i Finland har arbetat. Bidrag till tryckningen av skrifterna har i regel kunnat erhållas, men författarna till uppsatserna har kunnat tilldelas endast mycket anspråkslösa arvoden i den mån författararvoden överhuvud har kunnat utbetalas. Hela redigeringsarbetet har åtminstone för den svenskspråkiga serien utförts gratis och arvoden har inte heller kunnat erläggas till föreningens funktionärer.

Andra verksamhetsformer

Såsom redan tidigare nämnts spelade skolmuseiplanerna en viss roll vid skolhistoriska samfundets tillkomst i mitten av 1930-talet. Samfundet övertog då arvet efter den upplösta skolmuseiföreningen. Samlingarna bestod huvudsakligen av böcker och skolinventarier. Smärre bidrag erhöles av staten för samlingarnas förtecknande och iordningsställande men de ekonomiska förutsättningarna för täckandet av driftskostnaderna saknades liksom också lämpliga lokaliteter för museet. Då museilokal inte stod att få måste museiföremålen magasineras och som uppbevaringsplats användes vindsutrymmen i ett lyceihus i Hel-

singfors. Efter en tid verkställdes reparationsarbeten i skolhuset. Museiföremålen överlämnades då till en stiftelse som upprätthöll ett pedagogiskt bibliotek och läsesal. Därmed hade Skolhistoriska samfundets planer på att kunna upprätta ett skolmuseum skrinlagts.

Däremot har boksamlingarna behållits i samfundets ägo även om också deras användning och underhåll överlätits till nyssnämnda stiftelse.

Svenska skolhistoriska föreningen i Finland har endast mycket begränsade samlingar av skolhistoriskt arkivmaterial. Det består främst av skolböcker som utgivits i Finland och använts i de svenskspråkiga folkskolorna. Härtill kommer skolhistoriker, årsberättelser, fotografier, tidskrifter, kartor och i någon mån handskrifter och dokument av skolhistoriskt värde.

Några allvarliga planer på inrättande av ett skolmuseum för de svenskspråkiga skolorna i Finland har Svenska skolhistoriska föreningen inte haft, emedan de legat utanför föreningens ekonomiska möjligheter. Ett mycket frestande anbud gavs den i början av 1960-talet, då ett i skolhistoriskt hänseende mycket värdefullt skolhus erbjöds föreningen att användas som museihus. Skolhuset låg i Munsala socken norrom Vasa och dess värde låg framför allt däri, att en av Finlands mest namnkunniga allmogelärare, skolmästaren Anders Svedberg hade undervisat i denna skola, som av honom öppnades 1862. Skolhuset låg emellertid på sidan om de nutida allfarvägarna, vilket skulle ha lett till att besöksfrekvensen skulle ha blivit låg. Vidare befarade man inom föreningens styrelse att underhållet av ett skolmuseum på denna ort skulle ha överstigit dess ekonomiska bärkraft. Det lockande erbjudandet blev därför avvisat.

Såsom av ovanstående framgår har tyngdpunkten i de finländska skolhistoriska föreningarnas verksamhet legat i utgivningen av var sin skriftserie med skolhistoriska undersökningar och uppsatser. Föreningarnas verksamhet har försiggått i tysthet men dock segt hållits vid liv. Medlemstalet i Skolhistoriska samfundet har i regeln hållit sig mellan 150 och 200 och i Svenska skolhistoriska föreningen aldrig överskridit 100. Ordförandeskapet i den finska föreningen växlade ofta under de två första årtiondena men har sedan 1953 handhåfts av avdelningschefen i skolstyrelsen, docenten Urho Somerkivi. Ordförande i den

svenska föreningen har sedan starten varit skolrådet, sedermera direktören för skolväsendet, professor Gösta Cavonius.

Utöver ovanstående kortfattade notiser om de i Finland verksamma skolhistoriska föreningarna vill jag nämna om ett unikt och värdefullt skolhistoriskt material, som kom till för två år sedan. Finland firade då hundraårsminnet av sin första egentliga folkskolförordnings utfärdande den 11. maj 1866. Som en hälsning till den stora jubileumsfesten överlämnades då en s. k. adress från samtliga kommuner i landet. Denna adress omfattade uppgifter om samtliga folkskolor i riket: deras lokala ledning, lärare, elevantal och skolbyggnader. I samlingen ingick fotografier av alla folkskolhus, även av sådana som tidigare använts men inte längre är i bruk. Uppgifterna var uppställda enligt ett enhetligt formulär och var samlade i likformiga mappar av olika färg för städer, köpingar och landskommuner. Samlingen är flera tiotal meter i längd. Den förvaras nu i Finlands riksarkiv.